

Напрямок 4. Економічна складова міжнародних відносин

Доброва Т.Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К.Д.Ушинського
м. Одеса, Україна

ВПЛИВ СПІВПРАЦІ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ НА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Соціально-економічне становище, в якому опинилася Україна протягом 2014-2016 років, а саме падіння ВВП більш ніж на 16%, трикратне знецінення національної валюти, подвоєння рівня цін, втрата традиційних ринків для експортних товарів і згорання виробництва у базових індустріальних галузях економіки тощо, вкрай загострили проблему пошуку фінансових ресурсів як для збалансування державного бюджету так і для фінансування реальної економіки. Спасіння економіки країни від загрози дефолту та поглиблення економічної кризи уряд пов'язує, перш за все, із залученням фінансових ресурсів міжнародних валютно-кредитних організацій – МВФ, МБРР, ЄБРР.

Україна є членом МВФ з 1992 року, і користується його допомогою за такими основними напрямками як програма системної трансформаційної позики (STF); програма розширеного фінансування для сприяння економічній стабілізації (EFF); програма SBA (Stand-by), спрямована на підтримку курсу національної валюти та покриття дефіциту платіжного балансу. Загалом до 2013 року Україна отримала понад 18 млрд. дол. кредитів МВФ.

В 2014 році була узгоджена програма Stand-by на два роки обсягом 17,1 млрд. дол. Протягом 2014 року МВФ надав два транші кредиту (4,6 млрд. дол.). Однак реалізація програми виявилася не надто успішною: золотовалютні резерви скорочувалися, «плаваючий курс» гривні злетів до 30 грн. за долар, стрімко зростала інфляція, продовжився спад виробництва. Як вихід в березні 2015 р. була затверджена нова програма – EFF, в рамках якою пакет допомоги збільшено до 17,5 млрд. дол., та термін дії подовжено до чотирьох років. У 2015

році Україна отримала два транші цього кредиту в обсязі 6,7 млрд. дол. До кінця року мала отримати ще 1,7 млрд. дол., однак кредитування було призупинено майже на рік в зв'язку із невиконанням зобов'язань, прописаних у спеціальному меморандумі. Фінансування продовжилося лише у вересні 2016 року. Україна отримала 1,0 млрд. дол. замість очікуваних 1,7 млрд.

Загальновідомим є твердження, що співробітництво з МВФ створює позитивний імідж країни з точки зору її кредитоспроможності та інвестиційної привабливості. Однак відомо також, що надання фінансових ресурсів МВФ пов'язує з жорсткими умовами щодо адміністративно-правових та соціально-економічних перетворень в країні, а саме: реформа державного управління та боротьба з корупцією; прискорена приватизація державної власності, створення ринка землі; реструктуризація банківського сектору; скорочення дефіциту держбюджету; реформування податкової системи, зокрема відміна спрощеної системи оподаткування для малого бізнесу, збільшення частки непрямих податків в загальному обсягу надходжень бюджету та інші; ринковий принцип встановлення цін на газ та підвищення тарифів ЖКГ; зміна умов пенсійного забезпечення, в тому числі поступове збільшення пенсійного віку та відміна пільг для будь-яких професій [1]. Зрозуміло, що реалізація цих вимог створює досить складну соціально-економічну ситуацію в країні з вкрай зубожілим населенням, значним рівнем безробіття, надскладними умовами існування малого бізнесу. Виникає питання, чи варте отримання кредиту МВФ такої плати. Чи справді Україна не здатна вижити без його допомоги?

Між тим, аналіз основних макроекономічних показників свідчить, що надходження кредитів від МВФ не забезпечувало ані суттєвого укріплення національної валюти, ані стабілізації економічного розвитку. Так у 2009 році МВФ надав Україні кредит у обсязі 6 млрд. дол.[2]. В цьому році ВВП впав зі 180 до 117 млрд. дол., а гривня девальвувала з 5,27 до 8,05 грн./дол. У 2014-2015 роках ВВП скоротився зі 183 до 96 млрд. дол., гривня знецінилася в три рази. Навпаки, у 2006 – 2007 роках Україна зовсім не отримувала кредитів МВФ, але курс гривні був стабільним (5,03 грн./дол.), та ВВП зростав на 7,6 –

8,2 відсотка до попереднього року. Така ж ситуація була і в 2011-2013 роках. Кредитування МВФ було припинено, однак уряд утримував стабільний курс гривні, а ВВП у 2011 році зріс на 5,4%, у 2012-13 роках утримувався на рівні 100% до попереднього року [3].

Аналітики доводять, що злети та падіння української економіки пов'язані не з наявністю кредитів МВФ та інших міжнародних інституцій, а з динамікою світових цін на сировинні товари, які є переважним напрямком галузевої спеціалізації України. Допомога МВФ нам потрібна виключно при падінні світової кон'юнктури на сировину. Так з кредиту за програмою Stand-by 2010 року Україна вибрала лише два транші. Після цього програма застопорилася не в останню чергу через підйом сировинної кон'юнктури: завдяки їй відпала потреба у виконанні жорстких і непопулярних зобов'язань. Адже й без них наш ВВП у 2010 р. зріс на 4,1% і на 5,4% — у 2011 р. Потреба у двох останніх програмах 2014–2015 р., навпаки, збіглася з провалом цін на зерно (2,3 разу після пікових значень у 2012 р.) [4]. Таким чином знизити залежність від кредитування міжнародних фінансових організацій Україна може лише за умови структурної перебудови власної економіки.

Ще однією важливою стороною проблеми є те, що значна частина коштів МВФ використовується не на фінансування реального сектору економіки, а на поповнення резервів НБУ та погашення попередніх боргів. В 2013 році Україна майже розрахувалася по кредитах МВФ (залишок 2 млрд. дол.). За наступні 3 роки борг знов наблизився до 12 млрд. дол. З 6,7 млрд. дол. кредиту, отриманого у 2015 році, до резервів НБУ направлено 5,3 млрд., а 1,4 млрд. — на погашення попереднього боргу МВФ. В 2017 році необхідно повернути майже 1 млрд. дол. — все, що надано у 2016 р., у 2018 р. — більше 2 млрд. дол.

На кінець 2014 року, вперше за роки ринкової трансформації, показник рівня боргової безпеки — співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту — перевищив встановлену Бюджетним кодексом України допустиму межу (70% від ВВП), і опинився на рівні 93,9% від ВВП. Надалі продовжив стрімко зростати: на кінець 2015 року становив 118,7 млрд.

дол. (131,3% від ВВП), протягом першого півріччя 2016 року скоротився до 115,0 млрд. дол. (в тому числі за рахунок прийняття урядом безстрокового мораторію на погашення ОЗДП на суму 3 млрд. дол., які розміщені в Росії в 2013 році) [2].

Як наслідок Україна опиняється в замкнутому колі: залучає ресурси міжнародних фінансових організацій в розрахунок на утримання іміджу кредитоспроможної та інвестиційно привабливої країни; в той же час накопичення державного бору до рівня, що на третину перевищує ВВП, суттєво погіршує зовнішні оцінки кредитного рейтингу України (окремі – до «вірогідності дефолту»). Це створює небезпеку подальшого припинення іноземного інвестування в економіку України.

В той же час в Україні є чималі власні резерви фінансових ресурсів, які не задіяні в економіці, або працюють в тіньовому бізнесі. В розвинених країнах чи не головним джерелом фінансування економіки є депозити населення. Однак в Україні у 2014-2016 роках різка девальвація гривні, її знецінення в наслідок інфляції, нераціональна політика НБУ, яка призвела до банкрутства десятків комерційних банків, значно підірвали довіру до банківської системи. За даними соціологів українським банкам не довіряють 77 відсотків населення; лише 4,2% відповіли, що мають збереження в банках; 28% зберігають готівку, з них 34% мають збереження у доларах США, 9% в євро [5, с.103-104]. За даними Асоціації українських банків, за два роки депозитна база радикально зменшилася: депозити у гривні скоротилися на 14 млрд., а в іноземній валюті – на 16,1 млрд. дол. (з 31 млрд. в середині 2013 року до 14,9 млрд. у вересні 2015 р.). Тобто вилучена із банків валюта близька до суми, яку Україна сподівається отримати від МВФ продовж чотирьох років. Навряд чи можливо очікувати її повернення в реальну економіку за існуючих умов в банківській системі України. Як показало електронне декларування, банківській системі України не довіряють навіть чиновники НБУ. Більше того, вони не довіряють і національній валюті, зберігаючи готівку в резервній валюті.

Твердження про інвестиційну привабливість країни, що співпрацює з МВФ мабуть не переконує українських власників крупного капіталу. Хронічним для України є відтік капіталу в офшори. За приблизними міжнародними оцінками обсяг капіталу українського походження, який осів в офшорах коливається з 117 млрд. дол. (Global Financial Integrity) до 167 млрд. (Tax Justice Network). В еквіваленті це становить 1,5–2 річні ВВП України. Оцінка щорічних офшорних втрат України сягає 11–12 млрд. дол., що дорівнює обсягу кредитів, отриманих нею від МВФ у рамках двох останніх програм 2014–2015 років [6].

Таким чином для того, щоб знизити залежність України від зовнішніх запозичень, підвищити рівень економічного суверенітету необхідне створення реальної позитивної економічної перспективи. А саме: подолання сировинної структури економіки, підвищення частки високотехнологічних галузей, припинення деіндустріалізації країни, імпортозаміщення, особливо на ринку споживчих товарів. Такі зміни сприятимуть збалансованості платіжного балансу, стабілізації національної валюти, появі ефективних інвесторів, забезпеченню стабільного економічного зростання.

Література:

1. МВФ опублікував оновлений меморандум по Україні. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://banker.ua/bank_news/govregulations
2. Національний банк України, офіційний сайт – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
3. Державна служба статистики України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Кораблін С. Навіщо нам гроші МВФ? // «Дзеркало тижня. Україна», № 30, 27 серпня 2016
5. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Соціально-економічні наслідки фінансової кризи та девальвації гривні // Український соціум, 2016, № 3 – с. 100-109
6. Кораблін С. Офшорне виснаження // «Дзеркало тижня. Україна», № 17, 13 травня 2016